

[2–2022]

history – theory – criticism

dějiny–teorie–kritika

Obsah | Contents

Editorial	177
1. Studie a eseje Studies and Essays	
VOJTĚCH RIPKA A KAMIL ČINÁTL – Úvod: aktuální přístupy k výzkumu paměti (zkušenosti z fóra Dějiny ve veřejném prostoru II, 2020) <i>Introduction: Current Approaches to Memory Research (Insights from the Public History Forum II, 2020)</i>	181
MICHAL SKLENÁŘ – Nové prvky ve starém prostoru? Snahy o extenzivní přístup k římskokatolickému sakrálnímu prostoru – příklady z českého prostředí na začátku 21. století <i>New Elements in an Old Space? Attempts at an Extensive Approach to Roman Catholic Sacral Space – Examples from the Czech Environment at the Beginning of the 21st Century</i>	195
MICHAL KURZ A ČENĚK PÝCHA – České hrady a zámky: možnosti interpretace fenoménu <i>Czech Castles and Chateaux: An Alternative Interpretation of a Phenomenon</i>	227
KATEŘINA SIXTOVÁ – Babiččino údolí: krajina paměti v digitálních médiích <i>Babiččino údolí (Grandmother's Valley): A Landscape of Memory in Digital Media</i>	253
LYDIE KÁRNÍKOVÁ – Socialistická uliční jména optikou postsocialismu: případ (ne)přejmenování ostravských ulic a jeho tematizace v českém tisku po roce 1989 <i>Socialist Street Names through the Lens of Postsocialism: (non)Renaming of the Streets in Ostrava and its Coverage in the Czech Press after 1989</i>	283
2. Diskuse a rozepře Discussions and Disputes	
ONDŘEJ CRHÁK A TOMÁŠ KONEČNÝ – Strategie plagiátorské obrany. Příspěvek k debatě o etice historické práce <i>Plagiarism Defence Strategies. Contribution to the Debate on the Ethics of Historiographic Research</i>	313

3. Recenze a reflexe | Reviews and Reflections

HANS RENDERS, DAVID VELTMAN (EDD.) – <i>Fear of Theory: Towards a New Theoretical Justification of Biography</i> (Jana Wohlmuth Markupová)	327
MATILDA GREIG – <i>Dead Men Telling Tales. Napoleonic War Veterans and the Military Memoir Industry, 1808–1914</i> (Vojtěch Kessler)	334
DAGNOSŁAW DEMSKI, DOMINIKA CZARNECKA (EDD.) – <i>Staged Otherness: Ethnic Shows in Central and Eastern Europe 1850–1939</i> (Filip Herza)	338
MARKÉTA KŘÍŽOVÁ, JITKA MALEČKOVÁ (EDD.) – <i>Central Europe and the Non-European World in the Long 19th Century</i> (Josef Řičář)	342
XOSÉ M. NÚÑEZ SEIXAS, ERIC STORM (EDD.) – <i>Regionalism and Modern Europe: Identity Construction and Movements from 1890 to the Present Day</i> (Jaroslav Ira)	349
Editorial Note	357
Upozornění redakce	360

STRATEGIE PLAGIÁTORSKÉ OBRANY

PŘÍSPĚVEK K DEBATĚ O ETICE HISTORICKÉ PRÁCE

Ondřej Crhák a Tomáš Konečný

Plagiarism Defence Strategies. Contribution to the Debate on the Ethics of Historiographic Research

The presented paper is a reaction to the panel discussion on ethics in historiography, organized at the 12th Congress of Czech Historians in September 2022 under the chairmanship of Professor Milan Hlavačka. The main purpose of this discussion was to review recent plagiarism affairs in Czech historical science. In our text, we tried to describe and analyse some of related defence strategies and evaluate the risk of such behaviours. The main goal of this study is to break down the defences against unethical behaviour in general. We consider this paper a start of a serious discussion on this topic within Czech academia.

Keywords: plagiarism, ethics, historiography, defence strategy

Ondřej Crhák is a researcher and archivist in the Náprstek Museum and a PhD student at the Faculty of Arts, Charles University. ondrej.crhak@nm.cz

Tomáš Konečný is a PhD student at the Faculty of Arts, Charles University and an external research fellow at the Institute for Christian Democratic Politics and in the National Technical Museum. konecnt@gmail.com

Na 12. sjezdu českých historiků, který se konal v Ústí nad Labem v září 2022, se uskutečnila panelová debata zaměřená na etiku historické práce a problémy spojené s plagiátorstvím. Přestože se ve vědecké oblasti jedná o poměrně palčivé téma, motivace organizátorů pořádat tento panel nebyla příliš zřejmá

a v průběhu na povrch prosakovala jistá pachuč. Debata totiž poukázala na některé existující trhliny v české historické obci a jen zvýraznila problém nalézt společnou řeč v tom, co je a není akceptovatelným jednáním. Účelem našeho příspěvku je představit obranné strategie, které se v plagiátorských případech volí zevnitř akademické obce, a na rizika, která z toho pro historickou vědu plynou.

V odkazu na zmíněný kulatý stůl, nazvaný „Etika historické práce“, který se do značné míry soustředil na výrazné plagiátorské aféry v českém prostředí v posledních dekadách, jsme v rámci analyzovaných strategií vytvořili fiktivní modelové situace, které svým obsahem reflektují některé z těchto případů. Je nutné zmínit, že plagiátorské aféry poslední dekády týkající se historiků se těšily široké pozornosti nejen ze strany vlastní odborné obce, ale také ze strany veřejnosti, a vyvolaly určité reakce, jež poukazují na postupné oslabování vnitřní integrity historiografie coby vědního oboru. Ačkoli šlo v různých případech většinou o věcně odlišná jednání a odlišné podoby co do provedení, rozsahu a systematickosti, nacházíme překvapivé shody ve způsobu obhajoby a strategiích, jakým je jejich jednání omlouváno a bagatelizováno ze strany části historické obce. Níže nastíněné teze poukazují na problémové aspekty reakcí akademické sféry, s nimiž se setkáváme v případech plagiátorství. Představíme jednotlivé strategie, které při obraně plagiátorského jednání často volí představitelé odborné komunity, a nastíníme, proč je vnímáme z hlediska udržení integrity historické vědy jako rizikové. Ostatně, právě reflexe plagiátorství coby hlavního „příkladu špatné praxe“ a hledání adekvátní reakce měly být jádrem zmíněné diskuse. Je třeba podotknout, že zmíněné reakce jsou v rámci historické vědy jako takové v menšině, avšak zároveň se nejednalo o ojedinělé závěry, které by neměly širší vliv a dopad i mimo historickou obec, čímž způsobily újmu nejen udržení oborových standardů, ale rovněž pověsti historického bádání jako takového. Rovněž předesíláme, že se v textu pokoušíme vyvarovat přílišných etických a hodnotových soudů.

Obrana autoritou

Plagiátoři z řad historiků povahou svých případů poněkud vybočují z hojně diskutovaných problémů vědecké etiky v prostředí humanitních a sociálních věd, jimiž jsou například problémy citačních „bratrstev“, účelové publikace, pseudočasopisy nebo predátorské publikační praktiky. Tím nechceme tvrdit, že by se tyto problémy naší historické vědě vyhýbaly.

Nejběžnějším typem obhajoby plagiátorského jednání, s nímž se lze setkat v reakcích části historické obce na podněty, bývá zaštitění se institucionální autoritou a formálními mechanismy. V jádru stojí jednoduchá úvaha: pokud práce byla publikována, či dokonce uznána coby kvalifikační vědecká práce v diser-

tačným, habilitačním či jmenovacím („profesorském“) řízení, nemůže se jednat o plagiát. Argumentace spočívá v silné důvěře ve formální mechanismy a jejich kontrolní funkci.

Vnímání těchto mechanismů je významně ovlivněno jejich symbolickou rovinou a případná kritika jejich funkčnosti nebo právě odhalení neetického jednání v publikační praxi jsou kvůli tomu často brány jako útok na něco nedotknutelného až sakrálního. Dosavadní reálné případy nás přitom mohou vcelku snadno varovat, že zde zavedené struktury a mechanismy nefungují v roli pomyslného síta k zachytávání plagiátů. Ostatně, není to ani jejich primárním účelem. Recenzní ani jmenovací řízení neexistují proto, aby zkoumala plagiátorské jednání – sama spočívají na předpokladu a očekávání, že osobní integrita vede k nepředložení plagiátorského textu. Navzdory tomu v reakci na vznesená obvinění zcela běžně zaznívá obhajoba, že plagiátem daný text být nemůže, jinak by nemohl projít habilitačním řízením, či být vydán v komerčním nebo dokonce čistě vědeckém nakladatelství.

Zmíněná strategie má obvykle podobu přenášení odpovědnosti na autoritu instituce, která text vydává (redaktoři, recenzenti a redakční rady) či která rozhoduje o udělení titulu (vědecké rady). Přitom se ale implicitně ignoruje rovina osobní odpovědnosti autora za vlastní text a celý problém se převádí na v minulosti učiněné rozhodnutí, které nelze zpětně přezkoumat. V praktické rovině pak tato obhajoba vede k implicitnímu tvrzení, že k porušení etiky vědecké práce nedošlo – protože pokud by došlo, musela by v minulosti instituční autorita (časopis, fakulta, univerzita) jednat opačně. Zmíněná strategie navíc přenáší pomyslný díl viny na širší okruh osob (např. na recenzenty zmíněných prací), čímž se naznačuje určitá spoluvina. Takovýto postup je přirozeně potenciálně nebezpečný, neboť autor obviněný z plagiátorství se zde obhajuje dělením viny na širší okruh aktérů, na nichž následně ulpívá etické podezření. Zároveň se touto obhajobou nepřímou naznačuje, že podnět není třeba šetřit, protože institucionální autorita potenciální plagiát již schválila. Strategie tím vlastně nepřímou naznačuje, že samotné podněty nejsou ve srovnání s touto autoritou relevantní. Často je tento postup spojen s poukazováním na odbornou úroveň a formální kvalifikaci osob, které podnět podaly. Cílem je implicitní degradace podnětu.

Přirozeně se v této oblasti dotýkáme širšího problému v podobě toho, jakým způsobem se v akademickém prostředí prověřuje text, kontrolují možné plagiáty, a jak důsledně se postupuje. Ačkoli v posledních pěti letech se softwarové kontroly textu staly standardem alespoň na vysokých školách, dosud nejsou schopny odhalit řadu zjevných plagiátů. Mnohé práce však neprocházejí ani touto základní kontrolou a dá se oprávněně spekulovat, nakolik pozorně jsou některé texty vůbec pročitány a ověřovány s ohledem na množství odborných časopisů

a příspěvků, které jsou jim zasílány. Je zřejmé, že to není ani možné vzhledem k časovým možnostem redaktorů, kteří jsou navíc prakticky vždy pracovně vytížení vlastní odbornou činností. V české historické vědě se však dosud viditelně neuplatňuje zpětná kontrola a praxe případných stažení, která je zvykem v západním vědeckém prostředí.¹ Podobně nedochází k namátkovým externím kontrolám, posuzování, ani k dalším postupům, jejichž prostřednictvím by instituce samy ověřovaly, zda neposkytly prostor plagiovanému textu. Pro odhalování plagiátorství je přitom zásadní nespolehat se na jednu formu kontroly a jeden zdroj ověření, jak ukazuje i zahraniční zkušenost, kdy k odkrývání případů dochází obvykle až při několikatém stupni prověření odlišnými nástroji.²

Antiplagiátorské programy jsou často dalším typem autority, na kterou se obhajoba případných plagiátů odvolává. Už sama existence těchto nástrojů představuje v plagiátorských případech jakousi mantru, která je neustále vzývána.³ V této souvislosti je ovšem důležité zdůraznit, že tyto nástroje nejsou samospasitelné a stále mají své rezervy.⁴ Základním problémem zůstává, že pokud někdo opíše text, který nemá digitální podobu, softwarovou kontrolou není plagiát odhalitelný. Navzdory své vyspělosti software také neodhalí plagiování textu pomocí překladu z jiného jazyka do češtiny či v případech, kdy autor do převzatého textu stylisticky zasahuje. Pokud jsou tyto dva problémy navíc kombinovány, je odhalení opsaného textu složité nejen pro umělou inteligenci, ale také pro lidské oko. Většinou je tato praxe odhalena pomocí náhody a téměř vždy po delší době.⁵

- 1 Zřejmě nejucelenější přehled představuje webová stránka *Retraction Watch*, která shromažďuje a vyhodnocuje případy, kdy byly vědecké články staženy z vědeckých časopisů, ať již z popudu autora, či redakce. Je mimochodem zajímavá i jako zpětný nástroj preventivní kontroly nad tím, zda se takové stažení opravdu dělo z důvodů porušení akademické etiky, <https://retractionwatch.com/> (náhled 30. 7. 2022).
- 2 Blíže viz MICHAEL CROSS, *Policing Plagiarism*, *British Medical Journal* 335/2007, č. 7627, s. 964.
- 3 Například v minulosti byla autorita těchto programů předhazována tisku ze strany tehdejšího rektora UK Tomáše Zimy. Software byl často prezentován jako řešení, které eliminuje problém opisování na univerzitě. O jeho mezerách – kupříkladu faktu, že nedokáže zatím porovnat texty z různých jazyků a fakticky neumí odhalit jakýkoli plagiát se stylistickou invencí autora – nebylo řečeno vůbec nic, čímž mohlo dojít ke snaze o přílišné zjednodušení a mystifikaci veřejného mínění.
- 4 Podrobněji např. M. CROSS, *Policing Plagiarism*, s. 964.
- 5 Tento poznatek se opakuje vcelku často i v zahraničních případech odhaleného plagiátorství. Srov. PETER BALARAM, *Plagiarism: A Spreading Infection*, *Current Science* 88/2005, č. 9, s. 1353.

Obrana relativizací a bagatelizace problému

Další obrannou strategií je bagatelizace a relativizace daného případu plagiátorství. Oba tyto přístupy jsou na jedné straně spojeny se zdůrazňováním přínosu inkriminovaného textu a snaze vytrhnout daný případ z kontextu etických norem. Informační a vědecká hodnota textu je tak stavěna nad etické normy. Většinou se jedná o strategii, kterou uplatňují obhájci plagiátů z řad seniorních akademiků nebo vedení institucí, kde obviněná osoba působí. Zjednodušeně řečeno se tento přístup dá vyjádřit řečnickou otázkou, zda v takových případech máme „zahodit 500 stran práce kvůli 20 stranám plagiovaným“? Tento přístup přináší nebezpečí bagatelizace opisování a jeho redukce na drobný až formální problém. Ve větším měřítku drolí obecná pravidla pro odbornou práci. Tento postup může dokonce napadat vlastní formální znaky odborné práce, jako podobu poznámkového aparátu a citační normy.

Strategie relativizace je postavena na chronologické diferenciaci vědeckých standardů. Většinou lze tento přístup skrýt za tvrzení, že „tehdy se to dělalo jinak“. Poněkud sofistikovaněji se v tomto směru užívá argumentu o nedostupnosti vhodnějších zdrojů. Pokud bychom opravdu přistoupili na existenci odlišných přístupů pro tak základní problém, jako je opisování, tak bychom museli zároveň pohřbít relevantnost velké části dosavadního vývoje oboru a jakýkoli nárok na původnost výzkumu. Místy také zaznívá pokus o přenesení viny z jednotlivce na celý systém, resp. na požadavky kladené vůči publikační činnosti, které vedly k nezbytnému rozmělnění kvality coby strukturálnímu důsledku.⁶ Přehnané nároky, které poslední doba uvalila zejména na kvantitu odborných publikací, jsou mnohdy ve spojení s plagiátorstvím skloňovány. Není účelné na tomto místě rozepisovat, že dosavadní systém hodnocení a financování vědy není úplně ideální. Avšak těžko lze na základě toho ustoupit od základních pravidel pro psaní odborných textů.

Trend bagatelizace nebo relativizace plagiátu se bohužel netýká pouze obhajoby případů porušení akademické etiky, mnohdy je tento přístup užíván také částí historické obce coby forma reflexe a uzavření kauzy. Případy jsou tímto prizmatem hodnoceny jako individuální selhání bez vztahu k jakémukoli systémovému problému. Stejně tak zaznívá v tomto kontextu argument o odlišných standardech platných v době vzniku práce – navzdory tomu, že je plagiátorství považováno za jednoznačné porušení etických standardů již více než století.

6 STANISLAV ŠTĚCH, *Jak se proměnil akademický svět pod tlakem na výkon a vykazování*, in: *Nová vědecká éra?*, (edd.) Marek Hrubec, Martin Kopecský, Praha 2021, s. 33.

Rozdíly mezi etickými a neetickými praktikami ve vědě se dlouhodobě nemění, pouze se vyvíjejí nástroje a možnosti pro takové jednání a jeho odhalování.⁷

Tolerancí či používáním strategie bagatelizace a relativizace odhalených případů porušení standardů vědecké práce nese historická obec svůj podíl na devalvací standardů historické vědy, a přímo tak napomáhá prohlubující se krizi veřejné důvěry ve vědu a také v historiografii jako vědní disciplínu. Škoda však nastává rovněž uvnitř oboru. Místo případných debat o potřebných systémových změnách a nárocích na standardy vědecké práce jsou provinilci označeni za „černé ovce“, jejichž případ byl individuálním selháním, a problém se dále neřeší.

Obrana protiposudkem a dvojitým metrem

Obrana založená na vytvoření dalších posudků patří k nejsofistikovanějším strategiím, které jsou v této oblasti uplatňovány. Naše dosavadní zkušenosti ukazují, že ji lze použít dvěma způsoby. Představme si situaci, že exekutivní orgán instituce, v jejíž strukturách případný plagiátor působí, vyvine velkou snahu popřít vyslovené nařčení. Jako nástroj tohoto postupu zvolí nové „protiposudky“, v nichž se pokusí zformulovat opačné tvrzení vůči existujícím nálezům, a to pomocí redefinice základních pojmů, jako je plagiátorství, osobní vklad autora nebo citační norma. V praktickém provedení to může vypadat následovně: v modelovém případě A, který se odehrává na univerzitě Y, si rektor této instituce zadá speciální posudky nehlédě na probíhající šetření příslušných orgánů, tj. etických komisí. Rektor univerzity Y si navíc na expertízu přizve jemu „nakloněné“ odborníky. Výsledkem šetření je přirozeně zjištění, že k plagiátorství nedošlo. Celý problém je tak následně rozmělněn do sporu mezi univerzitními orgány a de facto uzavřen uvnitř akademické obce. Tento tah je brilantním krycím manévrem směrem k laické veřejnosti, pro kterou se řešené podezření z podvádění převede do roviny intelektuálního sporu, a v důsledku toho se o aféru přestane zajímat.

V modelovém případě B, který se odehrává na vědecké instituci X, se situace vyvíjí méně přehledněji. Po podání podnětu o podezření z plagiátorského jednání se z neověřitelné iniciativy objevují nové posudky, které pronikají do probíhajícího šetření. Promyšleným tahem, který měl spor patrně převést do jiné roviny stejně jako u případu A, je výběr autorů nových expertíz. V případě B se totiž posuzuje, že nařčený se dopustil porušení etiky práce v rámci své práce,

7 P. BALARAM, *Plagiarism*, s. 1353.

potřebné pro zvýšení akademické kvalifikace. Nové posudky následně zpracují stejní odborníci, kteří ji posuzovali již v původním řízení. Jejich závěr však vede k odmítnutí zjištění rady instituce X, která se případem zabývala a potvrdila odborné pochybení. Posudky tak docházejí k jinému závěru ze stejných faktů, který následně předkládají veřejnosti.

V dosavadních případech není účel takto zadávaných expertiz blíže ozřejměn. Z povahy věci se nejedná o materiály, které by vznikly v rámci posuzování případů, ale o stanoviska třetí strany, která mohla plnit roli PR komunikace a vnějšího tlaku vůči rozhodovacímu procesu. V obecné rovině je tato praktika spojena s ideologizováním případu a snahou ovlivnit veřejný prostor ve svůj prospěch. Obránci se v tomto případě snaží postupovat, jako kdyby se jednalo o veřejný mediální proces, kde je potřeba strhnout veřejnost na svoji stranu, neboť důkazem pravdivosti má být její podpora.

Zmíněné kroky však představují problém nejen v procesní, ale zejména v obsahové rovině. Stanoviska, která z takto zadávaných posudků plynou, se s problémem podezření z plagiátorského jednání vyrovnávají prostým popřením toho, že se o plagiát jedná. Toto tvrzení se často opírá o vysoké zhodnocení přínosu díla a autora, aniž by vzalo v potaz, že se nejednalo o původní autorský text. Další četnou argumentací jsou odlišná kritéria, která mají být uplatňována na monografii či syntézu a na vědecký článek. Výše nastíněné modelové případy „protiposudků“, které se pokoušejí negovat předchozí expertizy, vykazují společné rysy a, vzaty důsledně, představují poselství vůči mladší generaci historiků. Potenciální plagiátorské jednání seniorních akademiků je na základě těchto „protiposudků“ akceptovatelné ve chvíli, kdy se ho zastávají exekutivní představitelé daných institucí či další seniorní akademici, kteří dané dílo označí za oborově přínosné. Všimněme si, jak v takových případech může důraz na velmi subtilní kategorii, jakou představuje přínos pro historickou vědu, upozadit dodržování základních standardů odborné práce.

Výsledný modelový závěr vytváří dojem existence dvojího metru. Jednoduše řečeno, to, co by takto mohlo projít doktorům, docentům, nebo profesorům s podporou vedení instituce, by běžným studentům a studentkám neprošlo. V jejich případě by se naopak jednalo o disciplinární delikt s pravděpodobným následkem ukončení studia. V případném řízení před disciplinární (studenti) či etickou (zaměstnanci) komisí by navíc na jejich podporu nevznikaly žádné „protiposudky“, které by veřejně polemizovaly se závěry šetření, a sotva lze předpokládat, že by aktivitu na jejich obstarání vyvíjeli vrcholní představitelé daných institucí. Je na pováženu, pokud by samotní aktéři a jejich obhájci v podobných případech šli v zájmu popření nařčení z plagiátorství cestou relativizace základních principů vědecké práce a rovného přístupu, a tím podkopali oborové

standardy. Modelová obhajoba „protiposudkem“ navíc nesměruje k polemice s konkrétními zjištěními či spácháním plagiátorství, ale vždy rovnou k delegitimizaci standardu akademické práce jako takové. Nehledě na to, že vedlejším efektem má být také útok proti těm, kdo prohřešek odhalili. Přitom na rozdíl od pachatelů z řad studujících nejsou pachatelé z řad akademických pracovníků vystaveni hrozbě postihu ve formě například ztráty titulu, čímž se dvojnásobně aplikuje nejen na odlišném standardu práce, ale rovněž v dopadech případného prokázání plagiátorství.

Obrana kulturní válkou a politizace podnětů

Neetické jednání jednotlivce či poukazování na něj se samozřejmě může stát prostředkem politického boje nebo nabýt některé z podob tak často skloňovaných kulturních válek, jakou je kupříkladu fenomén „cancel culture“. V takovém případě je však potřeba vždy oddělovat politickou rovinu věci od její politizace. Je více než přirozené, že osoby, které se ucházejí o vedoucí pozice ve veřejné sféře, obvykle mediálně exponované, musí snést větší míru kontroly a disponovat určitou osobní a morální integritou. Jejich předchozí odborná práce se stane předmětem přezkumu či podnětů a tohoto rizika by si dotyční měli být vědomi. V takovém případě je přirozeně důležitá i etická integrita instituce, která takový podnět posoudí a rozhodne o něm. Klíčovým kontrolním ukazatelem zde může být míra transparentnosti, s jakou je podnět prošetřován. Pokud jsou veřejně k dispozici podněty, posudky a podkladové materiály, o nichž se závěr opírá, jedná se o vcelku bezpečnou pojistku proti politickému využití. Diskutované modelové situace ukazují, že zveřejnění podkladových materiálů funguje účinně proti politickému využití případu, neboť se jej obvykle pokoušejí politizovat obhájci plagiátorského jednání či sami jednotlivci nařčení z plagiátorství.

Zajímavé je, že kulturní nebo ideologickou válku akceleruje obhajoba problematického textu jako nástroj k delegitimizaci samotného podnětu, potažmo jeho autorů, ale také orgánu, který případ posuzuje (etické rady apod.). Často existuje snaha celý problém zanást do pravolevého politického spektra a představit podnět jako aktivitu krajní levice směřující k vyloučení politicky nepohodlného postoje z akademického světa. S využitím antikomunistické argumentace jsou odhalovatelé označováni jako neomarxisté, případně také coby maoisté, revolucionáři či jen „levičáci“. Cílem je ideologizovat odborné rozdíly mezi jednotlivci v rámci historické obce a následně použít ideologickou „nálepku“ proti podnětu samému, kterému je tak rázem připsán politický motiv. Mnohdy je vytváření

ideologické motivace autorů také opřeno o generační či osobní motiv, jehož cílem má dle této interpretace být poškození historické vědy.⁸

Zarámování celého obvinění z plagiátorského jednání coby útoku jakési „levice“ se spor přenáší z roviny porušení principů vědecké práce do roviny ideového boje a stává se z něj jeden z (nelegitimních) nástrojů politického soupeření. Poměrně nadužívanými se v tomto kontextu staly pojmy „neomarxismus“ a „revizionismus“, resp. odvozené označení „neomarxisté“ a „revizionisté“. Obvykle nenesou v argumentaci kolem plagiátorského případu žádný vlastní obsah a fungují jen jako prázdné označení pro vcelku pestrou množinu, kterou spojuje především závěr, že se v daném případě jedná o plagiátorství. Nelze přirozeně popírat, že v rámci oboru existují názorové rozdíly, a to jak co do interpretací minulosti, tak co do osobního politického přesvědčení. Normy etiky odborné práce jsou na nich však nezávislé.

Ideologizace případu je často pouhým odvedením pozornosti od samotného jádra problému. Autor obviněný z plagiátorství se takto modelově pokouší využít spojení s konkrétním politickým proudem a přerámovat celý problém na ideový spor, v němž neexistuje jasná pravda, ale pouze názorový rozdíl. Příklady ze severoamerického univerzitního prostředí, které má v posledním desetiletí své zkušenosti s obhajobou eticky pochybného jednání prostřednictvím argumentu marginalizování politicky nepohodlných názorů („hon na čarodějnice“ a „cancel culture“ jsou v tomto kontextu častá spojení), nám přitom sdělují, že v takovém případě není jednodušší řešení než světit případ třetí autoritě, zpravidla odbornému týmu či výzkumníkovi z jiné instituce. Klíčovým zájmem vědecké komunity by v takové situaci mělo být bránit obecnější diskreditaci výzkumu tím, že se obvinění prokážou či vyvrátí mimo okruh osobní známosti.⁹

Analogii tohoto postupu můžeme spatřovat v reakcích příslušných institucí v diskutovaných fiktivních modelových případech. Například: etická komise instituce Y se obrátila s žádostí o posudky na několik zahraničních badatelů, čímž

8 V tomto kontextu je signifikantní komentář Ivana Šedivého, bývalého ředitele Ústavu českých dějin na Filozofické fakultě UK, v názorovém týdeníku *Echo24*, kde ztotožnil obecně mladší historiky s nositeli levicových konceptů a ideologického myšlení, jejichž cílem má být destrukce poslání historické vědy. V glose se mimo jiné vytváří potenciální souvislost mezi užíváním nových metodologických podnětů v historii a empatií k teroristickým organizacím, což je jen jeden z příkladů delegitimizace celé části historické obce prostřednictvím ideologické nálepky. Dostupné též v elektronické verzi: IVAN ŠEDIVÝ, „Levicová fakulta“. „Levicová historie“. *Kam s nimi?*, <https://echo24.cz/a/S6mSK/levicova-fakulta-levicova-historie-kam-s-nimi> (náhled 30. 7. 2022).

9 TOM NICHOLS, *The Death of Expertise: The Campaign against Established Knowledge and Why It Matters*, Oxford 2017, s. 180–182.

byla eliminována vazba na české vědecké prostředí. Mírně podobný záměr mohla sledovat i rada instituce X, když hlasováním a vlastním ověřením potvrdila závěry svých členů, přičemž členy tohoto tělesa byli hojně i zahraniční badatelé, čímž se podnětu dostalo určitého puncu externího zhodnocení. V obou případech se ale zapojení zahraničních akademiků a sama jejich role v případech stala cílem útoků. Ty byly často vedeny pod argumenty, že zahraniční badatel není kompetentní posoudit práci českého historika. Jako institut však představují důležitou reakci na obranu problematického jednání formou politizace, neboť zahraniční badatelé nejsou obvykle účastní domácích politických debat, nemají profesní a studijní vazby, či minimálně na nich nejsou kariérně závislí, a k tomu ani obvykle neznají plasticky názorovou mapu domácí historické obce, čímž pádem je jejich soud teoreticky imunní vůči námitce domnělého levicového spiknutí.

Dovedeno do důsledku by ale taková argumentace mohla vést až k nemístným závěrům toho typu, že určitá množina historiků se plagiátorství dopouštět může, zatímco jiná ne, a to na základě kritéria ležícího mimo vnitřní svět historické vědy. Již jádro samotné snahy o politizaci problému je natolik absurdní, že jej není třeba blíže rozvíjet. Zároveň nám ale implicitně ukazuje, že politická neutralita akademické sféry a obecná důvěryhodnost institucí jsou klíčovými prvky pro řádné šetření. Pokusům o politizaci případů se tak dá čelit nejen institucionální nezávislostí, ale také transparentním postupem, který dopředu vyvrátí pochybnosti o politicky motivovaném rozhodování. Pokusy o politickou instrumentalizaci případů jsou mimořádně nebezpečné, protože ve svém důsledku vedou k narušení důvěry ve vědu a její instituce, v systém vysokého školství, a tím nakonec i ve svobodu společnosti vůbec.

Závěr

Naším cílem bylo v kontextu v úvodu zmíněné ústecké debaty skrze fiktivní modelové případy uchopit strategie a přístupy, které se v aférách spojovaných s plagiátorstvím využívají k obhajobě dotyčných případů. Byli bychom rádi, kdyby tento příspěvek rozpoutal věcnou diskusi o vhodných reakcích a postupech. Myslíme si, že je načase, abychom jako historická obec nepřipouštěli narušování vědeckých standardů, začali proti těmto postupům tvrdě vystupovat a systémově je řešit.

Na dvou modelových příkladech jsme se pokusili ukázat, jaké strategie může volit část historické obce v kontextu veřejné diskuse o vznesených obviněních. Každá z nich je sama o sobě rizikem pro budoucí vývoj a standardy historické vědy. Zároveň nutně nastavují či pokrývají obecné standardy a vnímání hranic přijatelného jednání. Tím nechceme tvrdit, že se jedná o dva totožné případy.

V reakci akademické obce je však vysledovatelný týž vzorec, který sledují dočtení autoři obvinění z plagiátorství a jejich obhájci z řad akademiků.

Česká historická obec spí. Je v hlubokém spánku, kdy ignoruje mezinárodní standardy etiky historické práce, a tudíž vlastní prohřešky a překračování hranic. Dovoluje, aby se určití lidé v rolích mluvčích a představitelů historické obce dopouštěli nekalého jednání a umožňovali tím demontáž pravidel oboru. Dovoluje ideologizaci vlastní práce a toleruje útoky vůči vlastním kolegyním a kolegům.¹⁰ K tomu všemu ještě nechává tyto lidi obsadit mediální prostor a dovolí tím pokřivit vlastní obraz v očích veřejnosti. Mlčení, tolerance a sebeklamu o perfektním stavu našeho oboru bylo za ta léta dost.

Vzpomeňme zde na závěr příspěvek Martina Nodla o krizi české historiografie, přednesený na 8. sjezdu historiků ČR: „V našem prostředí se však klientismus projevuje především prostřednictvím absence jakýchkoli odborných diskusí, metodických střetů, bourání ztrouchnivělých interpretačních modelů a vytváření modelů nových. Pokud někdo podrobně sleduje recenzní rubriky nejvýznamnějších českých historických časopisů, pak ho musí především mrazit, neboť na stovkách stran nedochází k diskusi, k polemikám a odborným rozepřím, nýbrž je zde pěstována sebechvála v rámci klientelských vazeb.“¹¹ Martin Nodl svoji kritiku zformuloval v roce 1999. Více než dvě desetiletí, během nichž prošla historická věda jistým vývojem, nám umožňují podívat se do kalendáře a zodpovědět otázku, nakolik se situace změnila a nakolik by tato slova mohla být pronesena se stejnou platností i na posledním historickém sjezdu.

10 V poslední době např. veřejně publikované osobní dehonestace směřující vůči badatelům z prostředí Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR, minulý rok jsme zase mohli pozorovat sérii osobně laděných výpadů vůči tzv. revizionistům a historikům na Filozofické fakultě UK.

11 MARTIN NODL, *Krise české historiografie aneb minulost, která chce být zapomenuta*, in: VIII. sjezd českých historiků: Hradec Králové 10.–12. září 1999, Praha 2000 s. 106.